

**Riigikohtu kriminaalkolleegiumi aramus¹ kriminaalmenetluse seadustiku,
riigilõivuseaduse ja riigi õigusabi seaduse muutmise seaduse eelnõu kohta**

1. § 1 p 6. Kaaluda sõnastuse muutmist.

KrMS uue § 14¹ (Kohtuistungite pidamine videosilla vahendusel) lg-s 2 võiks asendada sõnad „ei viibi füüsiliselt“ lihtsama ja omakeelsema väljendiga „ei asu“.

2. § 1 p 8. Kaaluda sõnastuse muutmist.

Punktis muudetakse § 15¹ ning lisatakse mh lg 4: „Käesoleva paragrahvi lõikes 3 sätestatu ei piira tuginemist käesoleva seadustiku § 339 lõike 1 punktides 1–10 sätestatud kriminaalmenetlusõiguse olulistele rikkumistele ega sellele, et aset leidnud rikkumised kogumis moodustavad käesoleva seadustiku § 339 lõike 1 punktis 12 sätestatud rikkumise.“ Tasuks kaaluda sätte sõnastamist vähem segadust tekitaval viisil, nt: „Käesoleva paragrahvi lõikes 3 sätestatu ei piira tuginemist käesoleva seadustiku § 339 lõikes 1 sätestatud kriminaalmenetlusõiguse olulistele rikkumistele.“

3. § 1 p 37 (sama ka p-d 40 ja 42). Kaaluda sõnastuse muutmist.

Selles punktis tunnistatakse kehtetuks säte, mis lubab, et „eeluurimiskohtunik võib korraldada vahistamisaotluse läbivaatamise“ video vahendusel. Seletuskirjas on seda põhjendatud nii: „Muudatus on seotud video vahendusel kohtuistungite pidamise üldreegli kehtestamisega KrMS §-s 14¹.“ Viidatud uues paragrahvis märgitaksegi: „Kohus võib kõikides kohtuastmetes kohtuistungeid pidada videosilla vahendusel...“ Samas ei sisalda KrMS kohtuistungi mõistet ning on vaieldav, kas taotluste läbivaatamine eeluurimiskohtuniku juures toimub kohtuistungil (vrd ka PS § 22 lg 4). Seetõttu tasuks kaaluda seaduse sõnastamist viisil, et videosild oleks eeluurimiskohtuniku asjades üheselt mõistetavalt lubatud, sõltumata sellest, kuidas defineerida kohtuistungit.

4. § 1 p 42. Parandada.

Sättega tunnistatakse kehtetuks mh § 137 lg 5. Sellist lõiget viidatud paragrahv ei sisalda. Mõeldud on ilmselt § 137¹ lg-t 5.

5. Muuta KrMS § 56 lg-t 4 nii, et kaitsja taandamise menetluses korraldatakse kohtuistung üksnes siis, kui kohus peab seda vajalikuks.

Eelnõu üldine suundumus on anda kohtule korraldavate istungite pidamisel suurem otsustusvabadus. Samas ei muudeta KrMS § 56 lg-st 4 tulenevat kohustust korraldada kaitsja taandamise menetluses igal juhul kohtuistung. Tegelikult pole selline absoluutne kohustus mitte millegagi põhjendatud. Nii mõnigi kord on kaitsja taandamise taotlused ilmselgelt alusetud ja nende lahendamiseks kohtuistungi pidamine võtab asjatult kohtu ja kaitsja ressursi. Iseäranis ebaotstarbekas on kaitsja taandamise taotluse lahendamine kohtuistungil näiteks kassatsioonimenetluse staadiumis.

¹ Riigikohtu aramus ei väljenda Riigikohtu siduvat seisukohta. Riigikohus kujundab siduvaid seisukohti ainult kohtuasjade menetlemisel Riigikohtus.

6. § 1 p 50. Lisada § 145 lg 4 kavandatavasse teksti viide, et selles ette nähtud reegel kehtib, kui seadus ei sätesta teisiti.

- 6.1.** Kavandatav KrMS § 145 lg 4 näeb ette, et kui määrus on kriminaalasja lõpplahendiks või määrust saab vaidlustada kriminaalasja lõpplahendist eraldi, tuleb määruses esitada ka määruse aluseks olevad asjaolud ja õiguslikud põhjendused. Samas on kriminaalmenetluse seadustikus sellest reeglist erandeid (nt KrMS § 349 lg 4). Selguse huvides võiks ka KrMS § 145 lg 4 tekst kajastada seda, et selles normis ette nähtud reegel kehtib vaid siis, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti.
- 6.2.** Samuti jäävad kohati segaseks uuendatud KrMS § 145 lg-s 2 sisalduvad nõuded määrusele. Nii peaks määrusest nähtuma: „1) kes on määruse teinud“ ja „2) millal on määrus tehtud.“ Nende muudatuste põhjus jääb arusaamatuks. Kehtiv KrMS § 145 lg 2 sõnastus – „1) koostamise kuupäev ...; 2) koostaja ametinimetus ning nimi“ – on mõlemas punktis konkreetsem ja selgem. Kohustus märkida ametniku „ametinimetus ja nimi“ on seadustikus läbiv standard, mida mujal muuta ei kavatseta (vrd KrMS §-d 146, 153, 154, 163 jne). Määruse koostamise ajaga seonduva nõude ebamäärasemaks muutmist ei selgitata. Jätakuvalt tuleks pidada mõistlikuks aja märkimist kuupäeva (ja mitte nt aasta või kellaaja) täpsusega, mistõttu pole põhjust seadust muuta.
- 6.3.** Samuti peab eelnõu kohaselt määrusest nähtuma: „4) mille kohta määrus on tehtud“ ja „5) määruse sisu ja menetlusõiguslik alus“. Muudatuse sõnastus jätab samas selgusetuks, mille poolest erinevad määruse *sisu* ja *see, mille kohta* määrus on tehtud, iseäranis kui arvestada, et „määruse sisu“ ei tähenda selles kontekstis enam õiguslikke põhjendusi.

7. § 1 p-d 87 ja 96. Täpsustada sõnastust.

KrMS § 235¹ lõiget 2 ja § 245¹ lg-t 2 muudetakse järgmiselt: „Kohtuliku eelmenetluse läbiviimisel juhendatakse käesoleva seadustiku paragrahvidest 257²–262.“ Praegu näevad need lühi- ja kokkuleppemenetluse sätted ette: „Käesoleva seadustiku §-s 258 sätestatud aluse ilmnemisel korraldab kohus eelistungi, mille pidamisel järgitakse käesoleva seadustiku § 257¹ lõikes 2 ja §-des 259–262 sätestatud.“ Muudatuse tulemusena kantaks (erinevalt praegusest) lihtmenetlustele üle kogu üldmenetluse eelmenetluse regulatsioon. See ei pruugi olla asjakohane (vt nt sama eelnõuga lisanduvad § 257² lg-d 2 ja 4, mille kohaldatavus lühi- ja/või kokkuleppemenetluses on küsitav). Seetõttu võiks kaaluda muudetud lõigete lõppu lisandust: „arvestades lühimenetluse/kokkuleppemenetluse erisusi“ vms.

8. § 1 p 116. Kaaluda, kas kavandatav KrMS § 267 lg 9 teine lause on vajalik või kas see ei peaks paiknema mujal seaduse tekstis.

- 8.1.** Kavandatava muudatusega nähakse ette KrMS § 267 lg 9 järgmine sõnastus: „Kohtumääruse, millega isikule kohaldatakse aresti või teda trahvitakse, võib isik vaidlustada määruskaebuse korras. Määruskaebuse esitamine ei takista kohtuliku arutamise jätkamist.“
- 8.2.** Kord, mille kohaselt ei peata aresti- või trahvimääruse vaidlustamine kohtuliku arutamise jätkamist, on iseenesest põhjendatud. Samas võidakse kriminaalasja kohtuliku arutamise käigus teha ka muid määrusi, mis on määruskaebe korras

vaidlustatavad (nt süüdistatav võetakse vahi alla). Nende puhul ei ole seaduses otsesõnu ette nähtud reeglit kohtuliku arutamise jätkumise kohta. Seega võib kavandatava KrMS § 267 lg 9 teine lause anda alust tõlgenduseks, et kõikidel muudel juhtudel peaks kohtuliku arutamise ajal tehtav vaidlustatav määrus asja arutamise peatama. Enamasti see ilmselt aga ei peaks nii olema. Seetõttu võiks KrMS § 267 lg 9 teise lause seadusest välja jätta või hoopis näha ette üldsätte, mis ütleks, millal kohtumääruse vaidlustamine peatab kohtumenetluse ja millal mitte.

9. § 1 p-d 113 ja 117. Täpsustada õigeksmõistmise korda.

- 9.1. Kavandatavad KrMS § 262 lg 5 ja § 268 lg-d 7 ning 8 näevad ette süüdistatava õigeksmõistmise ilma (edasise) kohtuliku arutamiseta, kui kohus leiab, et süüdistuses kirjeldatud tegu ei vasta ühelegi süüteokoosseisule, või kui kohus tuvastab õigeksmõistva otsuse tegemise alused juba pärast prokuratuuri tõendite uurimist või kui prokuratuur süüdistusest loobub.
- 9.2. KrMS § 268 lg-te 7 ja 8 sõnastuse põhjal jääb ebaselgeks, kas juhul, kui nendes sätetes ette nähtud õigeksmõistmine puudutab vaid osa süüdistuses kirjeldatud karistusõiguslikult iseseisvatest tegudest, tuleb kohtul teha õigeksmõistev osaotsus või jätta osaline õigeksmõistmine ootele, kuni ka ülejäänud teod saavad üldises korras arutatud. KrMS § 268 lg 8 kohta seletuskirjas märgitu viitab teisele variandile, kuid seaduse sõnastusest see selgelt välja ei tule. Otstarbekam tundub, kui kohus teeks asjassepuutuv as osas kohe õigeksmõistva osaotsuse – juhul, kui tegemist on karistusõiguslikult iseseisva teoga. Kuid kui leida, et kogu süüdistus tuleb lahendada ühe tervikotsusega, vajaksid menetlusosalised juba kohtuliku arutamise ajal kindlust, et mingi osa süüdistusest on „mängust väljas“ ja et selle kohta pole nt vaja enam tõendeid esitada.
- 9.3. KrMS § 262 lg 5 sõnastus näib viitavat sellele, et kohus saab teha eelmenetluses õigeksmõistva otsuse üksnes siis, kui ta leiab, et mitte ükski süüdistuses kirjeldatud tegu ei vasta süüteokoosseisule. Samas pole mõistlikku põhjust keelata sellist õigeksmõistvat otsust ka olukorras, kus kohus leiab, et üksnes osa süüdistuses kirjeldatud eraldiseisvatest tegudest ei vasta süüteokoosseisu tunnustele.

10. § 1 p 125. Kaaluda muudatuse vajalikkust või sõnastuse muutmist.

- 10.1. KrMS § 286¹ lõiget 2 täiendatakse punktiga 3¹: „5) asjaolu, mille tõendamiseks tõendit esitada soovitakse, on omaks võetud või kohus on selle tunnistanud üldtuntuks.“ See ei ole kooskõlas eelnõu p-des 20 (KrMS § 60) ja 160 kavandatuga. Tõenäoliselt oleks sobivam sõnastus: „kohus on tunnistanud asjaolu, mille tõendamiseks tõendit esitada soovitakse, omaks võetuks või üldtuntuks.“
- 10.2. Samas on täiendus ka sisuliselt küsitav. KrMS § 286¹ lg 1 sätestab (jätkuvalt), et kohus võtab vastu ainult sellise tõendi ja korraldab selliste tõendite kogumise, millel on kriminaalasjas tähtsust. Seega pole juba niigi lubatud võtta vastu ja koguda tõendit, millel ei ole asjas tähtsust. Näiteks ei ole tähtsust tõendil, millega tuvastatav asjaolu on juba teiste tõenditega kinnitust leidnud. (RKKK 01.06.2023, nr 4-22-3036/61, p 17) Sama kehtiks ka üldtuntuse ja omaksvõtu korral.

11. § 1 p 162. Jätta KrMS § 318 lg 3 p 2 muutmata.

- 11.1.** Kavandatava KrMS § 318 lg 3 p 2 uue redaktsiooni kohaselt oleneb lühi- või kiirmenetluses tehtud süüdimõistva kohtuotsuse peale esitatud prokuratuuri apellatsiooni lubatavus sellest, kas maakohtu viga kuriteo kvalifitseerimisel või karistuse mõistmisel on seadusega „ilmselges“ vastuolus. Seega kui maakohus on kohaldanud materiaaõigust valesti, kuid see eksimus pole „ilmselge“, siis on prokuratuuri apellatsioon lubamatu ja tuleb jätta läbi vaatamata. Peaks aga maakohtu viga olema „ilmselge“, siis on apellatsioon lubatav ja ühtlasi tuleb see ka rahuldada. Niisugune lahendus on äärmiselt ebaõnnestunud.
- 11.2.** KrMS § 318 lg 3 p 2 pakutav redaktsioon muudab apellatsiooni lubatavuse üheks eelduseks kaebuse sisulise põhjendatuse. Nimelt peab ringkonnakohus lühi- või kiirmenetluse otsuse peale esitatud prokuratuuri apellatsiooni lubatavuse kontrollimiseks KrMS § 318 lg 3 p 2 kavandatava redaktsiooni kohaselt esmalt välja selgitama, kas maakohus on kohaldanud materiaaõigust valesti (ehk sisuliselt hindama apellatsiooni põhjendatust). Jaatava vastuse korral tuleb teise astme kohtul asuda täiendavalt hindama, kas tuvastatud rikkumine on „ilmselge“.
- 11.3.** Kuriteo kvalifitseerimisel või karistuse mõistmisel tehtud vea „ilmselgus“ on äärmiselt subjektiivne kriteerium, millest ei tohiks sõltuda kaebuse lubatavus. See muudab prokuratuuri apellatsiooni lubatavuse ka raskesti prognoositavaks.
- 11.4.** Ringkonnakohtu lahend, milles mõõndakse, et maakohus võib küll olla materiaaõigust valesti kohaldanud, kuid kuna see rikkumine pole „ilmselge“, jääb prokuratuuri apellatsioon läbi vaatamata ja maakohtu viga parandamata, kahjustaks jõustuva kohtuotsuse autoriteeti, õõnestades ühtlasi õigussüsteemi usaldusväärsust laiemalt.
- 11.5.** Kui ringkonnakohus jätab prokuratuuri apellatsiooni läbi vaatamata, kuna tema arvates pole õiguse väärkohaldamine ilmselge, järgneb sellele eelduslikult nii mõnigi kord prokuratuuri määruskaebus Riigikohtule. Siis on vaidluse esemeks küsimus, kas tegemist oli ilmselge seaduse väärkohaldamisega maakohtus. Selle küsimuse lahendamiseks peab Riigikohus esmalt ütlema, kas oli tegemist õiguse väärkohaldamisega, ja kui oli, siis kas see viga on ilmselge. Samas ei saaks kassatsioonikohus ilmselt asuda apellatsioonikohtu rolli ning maakohtu otsust tühistada, vaid asi tuleks tagastada ringkonnakohtule, kellel enam palju otsustusruumi poleks. Tulemuseks tarbetu bürokraatia, mille vältimine on käsitletava eelnõu deklareeritud põhieesmärk.
- 11.6.** Eelnõu seletuskirjas põhjendatakse KrMS § 318 lg 3 p 2 muutmist sellega, et praktikas on maakohtud lühimenetluses teinud lahendeid, millega küll tunnistatakse süüdistatav süüdi (ja sellega elimineeritakse prokuratuuri kaebeõigus), ent kvalifitseeritakse kuritegu materiaaõiguslikult valesti või mõistetakse karistus, mis ilmselgelt ei vasta toimepandud teo raskusele.
- 11.7.** Eksitav on eelnõu seletuskirjas märgitu, et KrMS § 318 lg 3 p 2 uus redaktsioon võimaldab ringkonnakohtul jätta ilmselgelt põhjendamatuna läbi vaatamata

apellatsioonid, kus materiaaloiguse ebaõige kohaldamine ei ole kohe selge. Kavandatava muudatuse jõustudes tuleks lühi- või kiirmenetluses tehtud õigeksmõistva otsuse peale esitatud prokuratuuri apellatsioon maakohtu ilmselge vea puududes jätta läbi vaatamata KrMS § 326 lg 2 p 3, mitte aga KrMS § 326 lg 3 alusel (vt ka RKKK 3-1-1-38-06, p-d 8–9).

11.8. Kokkuvõttes ei sobitu KrMS § 318 lg 2 p 2 muutmise kavatsus eelnõu eesmärgiga optimeerida kriminaalmenetlust.

12. Avardada ringkonnakohtu võimalusi arutada kriminaalasja süüdistatava osavõtuta (KrMS § 334), eeskätt juhtudel, mil on põhjust arvata, et süüdistatav hoiab kohtukutse ja apellatsiooni koopia kättesaamisest kõrvale.

Eelnõuga kavandatava KrMS § 269 lg 2 uue redaktsiooni kohaselt on maakohtul ringkonnakohtust avaramad võimalused arutada kriminaalasja süüdistatava osavõtuta. See ei ole mõistlikult põhjendatav. KrMS § 334 võimaldab süüdistataval ka pahatahtlikult kriminaalmenetlust vältida ja apellatsioonimenetlust tähtajatult venitada, kui ta suudab kõrvale hoida apellatsiooni ja/või kohtukutse vastuvõtmisest. Sarnaselt KrMS § 269 lg 2 p 2 kavandatavale muudatusele tuleks ka ringkonnakohtule anda võimalus arutada asja süüdistatava osavõtuta, kui on küllaldane alus arvata, et süüdistatav, kellele pole apellatsiooni või kohtukutset õnnestunud kätte toimetada, hoiab kohtumenetlusest kõrvale.

13. § 1 p-d 174–176 jt. Kaaluda määruskaebeõiguse tekkimise põhimõtte überpööramise põhjendatust. Täiendada eelnõu seletuskirja.

13.1. Kaotades KrMS §-s 385 sätestatud määruskaebepiirangute kataloogi ja nähes ette, et kohtumääruse saab määruskaebe korras vaidlustada üksnes siis, kui selle määruse vaidlustamine on seaduses otsesõnu ette nähtud, naaseb eelnõu määruskaebeõiguse süsteemi juurde, mille nägi ette enne 01.07.2004 kehtinud apellatsiooni ja kassatsiooni kriminaalkohtumenetluse seadustik (vt selle seaduse §-d 68–69). Osutatud seaduse kohaldamisel ilmnes määruskaebeõiguses arvukalt lünki, mille ületamiseks kasutati kohtupraktikas tavaliselt seaduse äärmiselt laiendavat tõlgendamist või tunnistati määruskaebeõigust otse põhiseaduse alusel (vt nt RKKK 3-1-1-109-00, p 7.3; 3-1-1-121-01, p 6.5; 3-1-1-25-04, p 7). Praegu valitseva õiguskäsitluse (vt nt RKKK 3-1-1-23-16, p 24 ja 3-1-1-22-16, p 15) kontekstis võivad määruskaebeõiguses ilmnevad lüngad tingida vajaduse põhiseaduslikkuse järelevalve menetluste järele. Eelnõu seletuskirjast ei nähtu, et seda riski oleks analüüsitud.

13.2. Selleks, et kõnesoleva muudatuse tegelik sisu oleks paremini hoomatav, peaks eelnõu seletuskiri sisaldama ammendavat koondkataloogi kõigist kohtumäärustest, mida on edaspidi võimalik vaidlustada kas *a)* ühes või *b)* kahes kohtuastmes. Samuti oleks tarvilik loetelu nendest tänasel päeval sagedamini vaidlustatavatest kohtumäärustest, mille peale tulevikus enam määruskaebust esitada ei saaks.

14. § 1 p-d 177–178 jt. Näha väärteomenetluses ette ühtne (nt 15-päevane) edasikaebetähtaeg ja loobuda erandlikust 10-päevasest edasikaebetähtajast.

Eelnõu säilitab kehtivas õiguses ette nähtud eraldi määruskaebetähtaja KrMS § 387 lg-s 2 loetletud määruste jaoks. Praktikas on KrMS § 387 lg-tes 1 ja 2 sätestatud edasikaebetähtaegade piiritlemine tekitanud menetlusosalistele ja ringkonnakohtutele raskusi (vt nt RKKK 3-1-1-99-16, p 10 jj; 1-17-4343/18, p 17; 1-17-7210/11; 1-20-3220/22 (eelmenetluses)). Arvestades, et kahe seaduses sätestatud määruskaebetähtaja erinevus on vaid viis päeva, oleks otstarbekas kõnesolev erisus kaotada ja näha õigusselguse huvides kõigi vaidlustatavate kohtumääruste jaoks ette üks määruskaebetähtaeg.

15. § 1 p 180. Pikendada ringkonnakohtus määruskaebuse läbivaatamiseks ette nähtud tähtaega.

15.1. Eelnõu § 1 p 180 kohaselt muudetakse küll KrMS § 390 lg 3 sõnastust, kuid säilitatakse nõue, mille kohaselt peab ringkonnakohus määruskaebuse läbi vaatama 10 päeva jooksul alates selle saamisest. Arvestades asjaolu, et ringkonnakohus peab enne määruskaebuse läbivaatamist sellest pooltele teatama ja andma neile tähtaja taanduste, taotluste ja kirjalike seisukohtade esitamiseks (KrMS § 390 lg 1 koosmõjus § 331 lg-ga 1¹), pole 10 päeva jooksul realselt võimalik määruskaebust läbi vaadata. Justiitsministeeriumi statistika kohaselt on viimastel aastatel olnud määruskaebuse keskmine menetlusaeg ringkonnakohtus 16–18 päeva.²

15.2. Olukorda, kus kohtumenetluse pool jäetakse teavitamata teise poole määruskaebusest ega võimaldata tal esitada sellele vastuväiteid, on Riigikohus käsitanud kohtumenetluse võistlevuse (KrMS § 14) ja menetlusosaliste õiguste tagamise (KrMS § 8) põhimõtete olulise rikkumisena KrMS § 339 lg 2 tähenduses (RKKK 3-1-1-105-12, p 5.2). Olukorras, kus seadusest tulenev määruskaebuse läbivaatamise tähtaeg ei võimalda ringkonnakohtul järgida ausa ja õiglase kohtumenetluse põhimõtet, on Riigikohus leidnud järgmist: KrMS § 390 lg-s 3 märgitud tähtaja rakendamisel tuleb juhendada sellest, et selle aja jooksul peab ringkonnakohus küll määruskaebust läbi vaadates täitma KrMS § 331 lg-s 1¹ nimetatud nõudeid ehk määrama tähtaja seisukohtade esitamiseks ja lahendi teatavakstegemise aja. Viimati öeldu ei tähenda aga seda, et ringkonnakohus peaks KrMS § 390 lg-s 3 märgitud tähtjaks lahendi ka teatavaks tegema. (RKKK 3-1-1-105-12, p 6; vt ka 4-18-4523/20, p 17).

15.3. Olukorras, kus seadusandja soovib siiski kehtestada tähtaja määruskaebuse läbivaatamiseks ehk selle kohta lahendi tegemiseks, tuleks seda teha nii, et kõnesolevat tähtaega oleks ka võimalik järgida, eiramata selleks ausa ja õiglase kohtumenetluse põhimõtteid. Seetõttu tuleks KrMS § 390 lg-s 3 ette nähtud 10-päevast tähtaega pikendada.

² [Microsoft Power BI](#)

Juhan Sarve arvamus ja ettepanek

16. § 1 p-d 12, 85, 93, 115. Jätta eelnõust välja muudatus, mis võimaldab prokuratuuril tsiviilhagi kannatanule tagastada või kohtul see läbi vaatamata jätta põhjusel, et hagi takistaks kriminaalasja kiiret lahendamist.

Alternatiivselt muuta eelnõu nii, et kõnesoleval alusel saab tagastada või läbi vaatamata jätta üksnes juriidilisest isikust kannatanu tsiviilhagi, samuti avalik-õigusliku nõudeavalduse.

Muuta tsiviilkohtumenetluse seadustikku selliselt, et kannatanul tekiks õigus tugineda tsiviilkohtumenetluses ilma tõendamata faktidele, mis on tuvastatud kostja suhtes tehtud jõustunud süüdimõistvas kohtuotsuses.

- 16.1. Kohtu avar võimalus jätta mis tahes tsiviilhagi või avalik-õiguslik nõudeavaldus läbi vaatamata, kui ta leiab, et see võib takistada kriminaalasja kiiret lahendamist, halvendab oluliselt kannatanute võimalust saada hüvitist kuriteoga tekitatud kahju eest. Eriti puudutab see haavatavas olukorras olevaid kannatanuid, kes sageli ei ole suutelised enda nõuet tsiviilkohtumenetluses maksma panema. Eelnõu §-s 3 pakutud riigi õigusabi saamise võimaluse mõningane laiendamine ei ole kannatanute õiguste kaitsmiseks kaugeltki piisav ega garanteeri isegi riigi õigusabi andmist kannatanule.

- 16.2. Menetlusosaliste ja kohtusüsteemi kui terviku seisukohalt on tavaliselt ökonoomsem lahendada isiku süüüksimus ja samadel faktidel rajanev kannatanu tsiviilnõue ühes menetluses, selmet korraldada kaks eraldi kohtumenetlust.

16.2.1. Olukorras, kus tsiviilasju lahendavate kohtunike koormus on järjest kasvanud ja süüteasju lahendavate kohtunike koormus pigem vähenenud ning on tekkinud isegi vajadus anda osa tsiviilasju lahendada süüteasjadele spetsialiseerunud kohtunikele, ei ole põhjendatud nihutada osa praegusest süüteokohtunike koormusest tsiviilkohtunikele. Just seda kavandatava muudatusega aga tehakse.

16.2.2. Menetlusosaliste, ennekõike kannatanu seisukohalt on põhjendamatult koormav, kui tal tuleb enda tsiviilnõude lahendamiseks eraldi kohtusse pöörduda ja kogu tõendamisprotsess uuesti läbi teha. Mõelgem näiteks isikuvastase ründe ohvriks langenud või liiklusõnnetuses raske tervisekahjustuse saanud kannatanutele, kes soovivad neile tekitatud varalise ja/või mittevaralise kahju hüvitamist. Kavandatav muudatus asetab kannatanu ka ebakindlasse olukorda, sest kriminaalmenetluses tsiviilhagi esitades ei tea ta kunagi, kas kohus peab vajalikuks selle läbi vaadata või mitte. Esitades enda nõude kriminaalmenetluses, pole tal kindlust, kas see nõue kriminaalmenetluses ka läbi vaadatakse.

- 16.3. Samal ajal on valdav osa kriminaalmenetluses esitatavatest tsiviilnõuetest suhteliselt lihtsad. Keerukaid ja mahukaid tsiviilnõudeid, mille lahendamine võib kriminaalmenetlust oluliselt pidurdada, on vähe. Need lihtsalt torkavad rohkem silma, sest on esitatud suurema tähelepanu all olevates kohtuasjades. Valdavalt on keerukamate tsiviilhagide esitajad juriidilised isikud, samuti on keskmisest rohkem õiguslikke probleeme seotud avalik-õiguslike nõudeavaldustega. Seetõttu võib

eeldada, et kavandatava muudatuse eesmärgi saaks suures osas sel viisil, et lubada menetlejal nn otstarbekuse kaalutlusel tagastada või jätta läbi vaatamata üksnes avalik-õiguslik nõudeavaldus või selline tsiviilhagi, mille on esitanud juriidiline isik. Avaliku võimu kandja ja juriidiline isik tulevad enda õiguste kaitsmisega toime ka väljaspool kriminaalmenetlust.

- 16.4.** Kõnesoleva muudatusega peaks kaasnema tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmine selliselt, et kannatanul tekiks õigus tugineda tsiviilkohtumenetluses ilma tõendamata sellistele faktilistele asjaoludele, mis on tuvastatud kostja suhtes tehtud jõustunud süüdimõistvas kohtuotsuses. Praegu tuleb kannatanul hakata tsiviilkohtumenetluses hagejana tõendama kõiki asjaolusid n-ö nullist, isegi kui need on kriminaalmenetluses kindlaks tehtud.
- 16.5.** Kavandatava KrMS § 38¹ lg 5 sõnastuse kohaselt laieneb kannatanu riigilõivuvabastus tsiviilkohtumenetluses üksnes hagi esitamisele, mitte aga apellatsiooni ega ka kassatsiooni esitamisele. Seega isegi selles küsimuses kannatanu olukord siiski halveneb.
- 16.6.** TMS § 40 lg 2 p 2 kohaselt ei või kohtutäitur nõuda täitekulude ettemaksu füüsiliselt isikult, kes esitab täitmiseks kriminaalmenetluses tehtud kohtuotsuse, millega on rahuldatud talle kuriteoga tekitatud kahju hüvitamise nõue. Kavandatava muudatuse kohaselt jääb kannatanu, kelle tsiviilhagi jäetakse menetlusökonomilistel kaalutlustel lahendamiseks tsiviilkohtumenetluse korras, ka selle soodustuse ja peab hiljem maksma täitekulude ettemaksu.
- 16.7.** Eelnõu tekstis ei ole arvestatud sellega, et avalik-õigusliku nõudeavalduse esemeks oleva nõude maksmapanek toimub väljaspool kriminaalmenetlust üldjuhul haldusaktiga, mitte avaliku võimu kandja poolt nõude esitamisega halduskohtule.